

نورلۇق بوردې

ئۆزگەرتىلگەن ناسىرەنىڭ ئالدىنقى جىلدى

جىلد : 2 — 22

ئۆز 1928
ئونىڭدىن بىرى

سايى : 7 — 201

مقايه ادبانه علمى

I

بى بشر صوك زمانلره قادر دىنلىرى يالكرز
فوق الطبيعى بر مؤسسه و پيغمبرلر واسطه سيله انزال
ايدىلن اوامر الهيه ديه تلى ايتمش و بونلرى تكامل
قانولرینه بناء يكدىكريله مقايسه ايتك صورتيله
اوكره نهي خاطرینه بيله كتيومه شدر . دىنلرك
منشألرينى آراشديرمق وابتدائى دىنلىرى يكدىكريله
مقايسه ايتك و سماوى دىنلرله بونلر آراسنده مناسبتلر
و مشترك خصوصيت و اوصاف آوامق اجتماعى علملرك
انكشافى نتيجه سنده تولد ايتمش بر فكردر .

ديكر بر مقاله مزدن بحث ايتديكمز كې دىنلر
حرثك بردانى تشكىل ايدهرلر : هر شى تكامل
قانولرى تحت تأثيرنده انكشاف و تكامل ايتديكى كې
حرثده و اونك بردالى اولان دىنلرده عين قانولر
تحت تأثيرنده تكامل و ترقى ايتملردر .

دينى حادثه لرى ديكر حادثه لركې مقايسه لى
اصوللره كوره تدقيق ايتك چوق يكي بر مشاهدر .
19 نجى عصر ك ايلك نصفنده لينكوويست آدآلبرغ
و بالخاصه اونك طلبه سندن اولان ماقس موللر بو
عامك انكشافنده مهم بر عامل اولملردر . ماقس موللر
بو عامك واضعلرندن عد ايدلمكده در . ماقس موللر
و اوفى تعقيب ايدن عاللر دىنلرك منشألرينى تحرى
و مقايسه ايتك صورتيله دىنلىرى تاريخى جهتلردن
اوكره نك اصوللارنى وضع ايتملردر .

اصلاحات دورى باشلاغاسيله دىنلرك تدقيقنه
باشلانمش اولدينى كې نقليات واسطه لرليك و بالخاصه
ده كز سقرلرليك انكشافى و ترقيسى نتيجه سنده ابتدائى
قوملرله وقوعه كلن تماسلر ابتدائى دىنلرك تدقيق
ايچون كه نيش بر ساحه احضار ايتمش اولدى . بو
تدقيقلر و مشاهده لر نتيجه سنده ابتدائى دىنلره دائر
بر چوق مواد طويلانمش و 19 نجى عصر ك نصف
اخيرندن اعتباراً بو بابده يك مكمل اثرلر وجوده
كتيرلشدر .

بوندن ماعدا كتب سماويه نك تحليل و تدقيقنه ده

يك بوبوك بر اهميت عطف اولمش ، اصولى دائره سنده
تورات و انجيل ، وده لر داخل اولدينى حالده اسكى
هند دىنلىرى ، فرس دىنلىرى ، بوديزم و حورابى
شريعتى تدقيق و تحليل ايدلمشدر .

ديكر طرفدن اسكى تورك و موغول دىنلرليك
بقاياسنك تدقيقنه باشلانمش ، بوباد بالخاصه روسلر
و آلمانلر تيمز ايتملر ، روسلر علمى حيثت سفيرلر
كوندرمك صورتيله توركستان چيى ده ، سبيرانك
و آلتايلرك و نيه ن شان [تاكرى طاغى] طاغلرليك
وغوبى چوللرليك اك نها كوشه لرنده ياشايان تورك
و موغول قبيله لرنى تدقيق ايت-يرمشلردر . بوماسى
نتيجه سنده شامانيلىق حفنده يك مهم اثرلر نتيجه سنده
وجوده كتيرلشدر .

300 ميلون مقدارنده معقبلىرى و معتقدلىرى
بولونان اسلاميت طبيعيتله آوروپايلرك نظر تدقيقلرى
خارجنده قالمازدى . 19 نجى و 20 نجى عصرلرده
دين اسلامده آوروپا عاللرى طرفندن عين اصوللر
دائره سنده ديكر دىنلرله مقايسه ايدك صورتيله
تدقيق اولونمايه باشلامشدر . اسلاميتك منشألرى
آراشديرلمش ، تورات و انجيل شريفله واسكى عرب
دىنلىرى ايله اولان مناسباتى تحليل و تدقيق ايدلمشدر .

مقايسه طريقيله اسلاميتك تدقيق ايدنلرك اك ايلرى
كلنلرندن مرحوم غولزليهر اولمشدر . بالخاصه
اسلاميت دائر تدقيق قابيله جهانشمول بر شهرت قازانمش
اولان غولزليهر ك اثرلرى ديكر مدنى ملتلك
لسانلرينده ترجمه و نقل ايدلمشدر . بوسه ظرفنده
تدقيقات اسلاميه كتيخانه سنك ديكر بر مهم اثر
قازانمش اولدينى محترم م . نرى يك افدينك معتبر
حيات مجموعه سنده (صاى 72 ده) مندرج آلمان
نصرياتى مقاله سندن آكلاشيلمش اولدى . اسلاميتك
تدقيقيله مشغول اولدينى معلوم اولان بروسيا
معارف ناظر محترى پروفور به قهر ك بو اثرى
(islametudin) يك ده مهم بر قسمنك اسلاميتله
خرستيانلىق آراسنده كى مناسبت و بكونه يشلرك تدقيق

وتحلیله حصر ایدلمش اولدینی محترم م . نری بلک
ایضاح ایدیورلر .

مقایسه ادیان مثبت علملردن اولوب بنی بشرک
حیاتیه علاقه دار اولان اجتماعی و روحی حادثه لرب
تکاملیه متناسب ادینی حادثه لرب تکاملی تاریخی تدقیق
ایدور . بوعلم کندبی تدقیقاتی ایچون لازم اولان
موادی تاریخ ادیانن ، مدنیت تاریخندن ، تهنو -
غرافیادن ، آنترو پولوژیدن واجتماعیادن استعاره ایلر .
مقایسه ادیان علمک تدقیق اصوللری دیگر
فنون مثبتده قوللانیلان اصوللرب عینی اولوب دینی
حادثه لرب ظهور وانکشاف و تکاملنی بسیطدن مرکبه
انتقال ایتک صورتیه قیاسی اصوللر دائره سنده
تدقیق ایدور .

بوعلم چوق یکی برعلمدر . [مقایسه ادیان علمی]
اصطلاحی ده آنجق 1867 سنه سنده ماقس موللر
طرفندن وضع ایدلمش ، انکلتزه ، آلمانیا و آمریکاده
مقبولیته کچمشدر . فرانسه ده ؛ بلچیکاده ایسه (2) نجی
عصرک بدایتلرینه قدار [تاریخ ادیان] اصطلاحی
بوتعبیره کوره ده ما مقبول و معروف ایدی .

بو علمک محتویاتی حقنده صوک سنه لره قدار
مختلف علملر طرفندن مختلف فکرلر بیان ایدلمشدر .
بعضیلرینه کوره ، مقایسه ادیان علمی یالکیز منشأ
ویاخود لسان اعتباریه یکدیگرینه مربوط اولان
اقوامک دینلرینی یکدیگریله مقایسه ایتک صورتیه تاریخی
نقطه نظرلردن تدقیق ایدور [ماقس موللر مذهبی] .
عالملرب دیگر بر قسمی مقایسه ادیان علمنی تاریخه مالک
اولان مدنی قوملرب دینلرینک تاریخی نقطه نظرلردن
مقایسه سنه حصر ایتکله تمایلدرلر . بو نقطه نظره
کوره بو علم کره ارضده یاشایان بوتون قوملرب
دینلرینک آنترو پولوژیق نقطه نظرلردن تدقیقیله علاقه دار
اوللاز .

اوچونجی بر نقطه نظره کوره بو علم یالکیز
دینلرب ماهیتنی و دینی حادثه لری تدقیق ایدور که بو
تقدیرده مقایسه ادیان علمک تاریخ و فلسفه ادیان
صیراستنده بر علم اولماسی لازم کلیر .

تاریخ ادیان کتنجه hardy کی ch.de.lasaussaye
دخی بوعلمی یالکیز مدنی قوملرب دینلر تاریخندن
بحث ایدور بر علم اولارق تعریف ایدیور .

بو اوچ نقطه نظره تمایله مخالف دیگر بر نظر
وارد که بومکتب علمی به سالک اولانلره کوره ابتدائی
دینلر مقایسه ادیان علمک اساسنی تشکیل و بنی بشرک

دینی تکاملنی و دیگر دینلربده تکامل قانونلری تحت
تأثیرنده انکشاف و تکامللرینی تدقیق وتحلیل ایلک
و بوتون تاریخی شرائطی و بنی بشرک روحی تکاملنی
اوکره نک ایچون یکنه برواسطه درلر . بونقطه نظر
صوک زمانلرده اک مقبول بر مذهب علمی شکلنی
اکتساب ایتشدر .

بو مذهب تمایل ایده نلرب بری ده بوعلمده متوغل
اولان tiele در . بوعالم : « تاریخ ادیان آری
دینلری و دینلربک انتشار ساحه لرینی و اولربک مقدراتی
نقل ایتکله اکتفا ایتز ، نرم دین تسمیه ایتدیکمیز
روحی حادثه لرب و بو حادثه لرب مختلف شکلارده ابتدائی
قوملر داخل اولدینی حالده مختلف قوملر و عرقلر
آراسنده ظهور وانشارینی تثبیت ایتیه بی ده بر غایه
تلق ایدور . بوندن ماعدا دخی ابتدائی دینلر داخل
اولدینی حاله بوتون دینلربک برنوه دن نشأت ایتش
اولدیفندن اهمیتله بحث ایلر » دیور .

مقایسه ادیان علمی حال حاضرده اولدینی کی
اثباتیه جی [بوزیتویست] بر علم اولق اعتباریه یکی
بر علمدر . یقین بر ماضیده بو علمله اوغراشا نلر
جزئی بر عدد تشکیل ایدورلر . اسکی زمانلرده اساطیر
وافسانه لرب منشأ لری آراشدیرلر دینی زمان جریان ایدن
مناظره ومذاکره لر نظر اعتباره آلتیادینی تقدیرده
مقایسه ادیان علمیه اشتغال ایتک کیمسه نک خاطرینه
کله مشدر

اساطیر و افسانه لرب منشأ لری آراشدیرلر دینی زمان
مقایسه ادیان علمی ساحه سنه تقرب ایدور یالکیز
[اوزدب] اولمشدر . بو ذات [evangelica ده]
یونان و مصر اساطیرینک عنعنوی اولان تفسیر
و ایضاحلرینی رد و بوبایدی یکی فکرلر بیان ایتک
صورتیه اوزمانه کوره بر فوق لعاده لک کوسترمشدر .
او ، یونان و مصر اساطیر و امثالک بر قسمنده
ارسطو فلسفه سنک اخلاق و سیاسی و فلسفی ایزلرینی
و دیگر بر قسمنده نوفلاطونی تصوفک آنا خطرلرینی
وتورات حکایه لرینک محرف شکلرینی آراشدیرمق
تجربه سنده بولمشدر . [اوزدب] یونان و مصر
اساطیرینک ابتدائی دینلربک ایزلرینی احتوا ایتک
جهتندن بر حقیقت تاریخی اولدیفنی ایلک دفعه اوله رق
بیان ایتشدر .

فروز وسطاده خرسیتیانلقدن ماعداسی برضالات
تلق ایدلمش اولدیفندن بو کی تدقیقلره اوغراشمق
بر کتاه و بر جرم تشکیل ایده ردی . مقایسه ادیان

او عصرک فلسفه عقليه اربابچه تدقيقك دوشنده بر شي* اولارق تاق ايديليردي. بو عصرده وولتهرك، ايسنك، هردرك حاكمره و دولت رجاهه اقوامك تاريخي، مادي و عقلي و علمي شرائطك انكشاف تاريخي اوكره نك لزومني تلقين ايله لري نتيجه سنده تاريخ علمك غايه و هدفى تماميله دكيشمش و بو تلقينلر نتيجه سنده اقوامك عقیده و دينلرنيك تاريخي، عرف و عادتلريني و طرز تفكرلريني اوكره نك مهم بر مسئله تشكيل ايتشد.

19 نجى عصرک بدايترنده بو بابده جريان ايدن ساعى مه تود و طرز جرياني اعتباريله هر نه قادار پروفورم. سبه ندر و Hume [هيوم] لرك مساعيسندن دون بر درجه ده اولمش و بر جوقري اسكيدن ارتكاب ايديان خطالري تكرر ايتشلر ايسه ده 18 نجى عصرده باشلامش اولان ساعى بي اكمال ايتك بو عصرک حصه سته اصابت ايتشد.

19 نجى عصرک بدايترنده بعض عالم ترده ايسه شرقده (ايرانه، مصرده و هندستانده) زمان قديمده وحدت الهيه عقیده سنى تلقين ايدمن بر دينك موجود اولديقه و حاكم اولان رئيسلرينك بودينك اساسلريني بار بار قوملرك قبول ايدوبيله چكي بر شكله سوقق مقصديله اساطير طرزنده نتر ايتش اولديرينه و بواساطير و افسانه لرك محافظه ايدليكته ذاهب اولشلرد.

ديكرلري بواساطير و افسانه لره علم هيئت، فزيق و كيما كي مثبت فلرك ايزلريني آراشد برمشلرد. اوچنجى بر قسمده - هه بته و اونك طلبه سندن اولان قريتره كيبلر - يونان اساطيرنيك قادم، داناي و كيكروس كي آبري آبري مؤلفلري بولنديغي اثبات ايتك صددنده بولمشلرد. بونلرك فكرينه كوره بوعالمرك بواساطيرى تأليف ايتكدن مقصدلري عوام آراسنده حكمت الهيه يي نصر ايتك اولشدر.

اوتفريدموللر بوطرز دوشونلردن اولاديغي حالده يونانستانك «اساطير تأليفه مخصوص بر دور ياشامش اولديغي» بر نظريه شكلنده ايلري سسورمشدر. بوندن اوتفريدموللرك اساطير و افسانه لره ابتدائي دينلرك اساس خاطرملري ياشاديفتي انكار ايتش اولديني آكلاشيلمقده در.

او عصرک، رومانتيق و متافزيق عالملي آراسنده غريم برادرلرنيك ايتشلرد. بونلر خلق حكايه لرنده

تدقيقاتي ايزلرينه بالكر اصلاحات دورنده تصادف ايدلمكده در. يونان و ضروروما اساطير و افسانه لرينك لسانى آكلامق مقصديله چالشمه لر، علوم و فنونك و صنايعك ترقيسى نتيجه سنده افكارده حاصل اولان نور و متافلات بحريه نك انكشاف و ترقيسى سايه سنده اسكى ويكي دنيا ده ياشايان اقوام ابتدائيه نك دينلرينه كسب وقوف ايتك وسايره مقايسه اديان تدقيقاتنك باشلامه سنده بويوك بر عامل اولمدر.

آوروپاده اصلاحات دورى باشلامسيله اوقسفورد داخلنده دارالفنوني پروفورلرندم. سبه ندر 1691- 1693 ده [بويوك بر جسارتله معين سيستم لري] دينلري تدقيق ايتشد.

مذكور عالم [De lesibus Hebraeorum zitualidus] مختلف ديني سيستم لري تدقيق ايتدكدن صوكره ايلك دفعه اولارق بنى اسرائيل دينك ابتدائي دينلرك نسبة ايشاله نمش برشكلي اولديني نتيجه سنى استمزاج ايتشد.

18 نجى عصر عالم لرندن داويد Hume بشري عقیده لرك وحدت الهيه عقیده سيله باشلامش اولديغنده اصرار ايتش و : «تاريخ سلسله لريني تعقيب ايدرك بنى بشرک ايلك عقیده لريني تدقيق ايتدويمكز تقديرده بنى بشرک تعدد آلهيه به ايتامش اولديني كوريلير، مديت و صناعت تشكّل ايتامش اولان ازمنه قديمده بوتون معناسيله وحدت الهيه عقیده سنى تلقين ايدن متكامل بر دينك بولماسى امكان خارجنده در» ديتشد.

فونته تل [sur porigine des fabies] اقوامك فلاسيك اساطيرنيك اونلرك كچيرمش اولدقلى ابتدائي وضعيتلريني كوستردن بره و نتيقه تشكّل ايتديكني واقفانه بر صورتده اثبات ايتشد. دى بروس [1760] اسكى يونانيلرك و روماليلرك حيوانلره و طاشلره طابعه لري باربارتي دورلرينك بقاياسندن اولديغي متعدد مثاللره كوسترمشدر. بو ذات : «انسانى امكانلره دكل، بالذات تدقيق ايتك لازمدر. موضوع بحث اولان اونك نه يانماسى لازم كلديكني و يا نه ياباييله چكني تخيل ايتك دكل، نه يامش اولديقه باققدر» ديمه سيله مقايسه اديان علمك اساسنى وضع ايتدر.

18 نجى عصرک روحى مقايسه اديان علمك انكشافنه مساعد دكدى. بو عصرده دينلري بو طرزده تدقيق ايتك بر منبع ضلالت و شبهه و پاخود

عرف و عادت‌لرنده و خلق روابتلرنده خلق عقیده‌لرینک تجلی‌ایتدیکی و قوملری اوکره‌نک ایچین بونلرک قیمتدار بر خزینه تشکیل ایتدیکنی ایضاح ایتلشدردر . بونلر بواضا حایرله بوکچی خاطرله لک قیمتنی انکارایدن اوزمانک عالم‌لرینک دعوالرینی رد ایتلشدردر . غریم برادرلر بونلرک دوشونیشلری ايله یاردیمچی علملردن اولان فولکلورک انکشافنی تأمین ایتلشدردر . یهق . غریم 1807 سنه‌سندده یینه‌لونغ افسانه‌سی (1) مناسبتیه اسکی اسقاندیناویه افسانه‌لردن اولان صاغ افسانه‌سنک ابتدای دینلرک بقیه‌سی کنندنده تجسم ایتدی برمک جهتن بر حقیقت تاریخی اولدیغنی بیان ایتکلکه عمومیتله اساطیر و افسانه‌لرک قیمتنی تقدیر ایتلشدردر . بوندن ماعدا غریم برادرلر ناسیت زمانسندن بونکونه قادر خلق آراسنده محافظه ایدیلن جرمان افسانه و حکایه‌لرینی [Kinder u 1812' ده] [Hausmärchen] و صاغ افسانه‌سنی [Deutsche Sagen, 1815 ده] نشر ایتکلکه بونلرک بر خدمت علمیه‌ده بولتملشدردر .

III

غریم برادرلرک بو قیلدن اولان مساعیلری عقیده‌لری مقایسه‌ ادیان اصوله بناء تدقیق ایتک ایچون فوق‌العاده براهیتی حاضردر . متفکرلردن اولان غریم برادرلرک قبل‌التاریخی عقیده‌لرک اسکی جرمان افسانه‌لرندده تجلی ایتدیکنه دایر اولان [ایکی درلو عقیده] حقنده‌کی تدقیقلری دینی تدقیقلرک انکشافی نقطه نظرندن بک قیمتداردر . لسانیات و مقایسه‌لی لسان علم‌لرینک انکشافی مقایسه‌ ادیان علم‌لرک تأسیسی موجب اولمشدر . لینگویست آدآلبرخ و اونک طلبه‌ سندن ماقس مولله‌رمقایسه‌ ادیان علم‌لرک واضع‌لرنددرلر . ماقس مولله‌ر بونکی علمک غایه و موضوعنی تعیین ایتک تجربه‌سندده بولمقدن ماعدا بوعلمک اساسلرینی ده تثبیت ایتلشدردر . مولله‌رمقایسه‌ ادیان علم‌لرک اهمیتنی بوتون تقرعاتیه ایضاح ایتلشدردر . دینلرک تدقیقاتیه مشغول اولانلر ماقس مولله‌ره [The Sacred books of The East] مدیوندرلر . اونک اثری ایلک دفعه اوله‌رق بوتون آوروپا مستشرقلرینک نظر دقتنی جلب ایتش و مختلف

(1) جرمان روابتلرینک کوره نیبه‌لوتفلرک جوجه بر قوم اولوب منتهای شهاده قلمیات مملکتندده آلب‌الغار سلاله‌سندن نشات ایتش اولان پادشاهلرک تحت اداره‌سندده یاشارلردی و قیمت تقدیر ایدلمیه‌جک خزینه‌لره مالک ایدیلر . قهرمان ر یغفرید بونلری مغلوب ایدیه‌رک خزینه‌لرینی اغتنام ایتلشدردر . نیبه‌لوتفلرک حقنده‌کی بوزوابتلر آلمان خلق دستاوردن نیبه‌لوتفن دستانی ایچون بر منبع تشکیل ایتلشدردر .

لسانلره ترجمه اولمشدر . ماقس مولله‌ر مختلف هند و جرمان لسانلرندده مستعمل اولان آلهه اسم‌لرینی طویلامق و بونلری مقایسه ایلک صورتیه هند و جرمان قوم‌لرینک ابتدائی دورلرندده‌کی عقیده‌لرینی تدقیق ایتک ایچین معظم بر تجربه‌ده بولتملشدردر . بومقایسه‌لی تدقیقات نتیجه‌سندده هند و فرس قدیم دینلری آراسنده‌کی تاریخی مناسبتلر تعیین ایدلمش اولدیغنی کبی ماعدا بو دینلرک مشترک اولان اوصاف بارزه‌سی [ذبح قربان ، کهنات طرز‌لری و آیتلرک تفصیلاتی و سائر] تثبیت اولمشدر . بوتون ابتدائی سامی دینلری آراسنده‌کی مناسبتلر تثبیت اولدیغنی کبی بونلرک بقیه‌سنک وایز- لرینک بنی اسرائیلک ملی دینلرندده تجسم ایتش اولدیغنی ده اثبات ایدلملشدردر . ماقس مولله‌ر [مقایسه‌ ادیان علمی] مقایسه‌سندده (1874) ده فین ، موغول و چین دینلری بیننده صیق مناسبتلر بولدیغنی اثبات ایتک صدندنده بولتملشدردر . ماقس مولله‌ر طرفندن تأسیس ایدیلن بو مکتب علمینک علم ادیابه اولان خدمتی بک بونکدر . فقط ماقس مولله‌ر طرفندن طویلامش مواد ایشله‌نه‌مش بر حالحه بولنییوردی . صوکرادن بو مواد قیامی اصولره بناء ایشله‌نمک باشلامش و بونکونلرندده ایشلمکده‌در .

ماقس موللرک مقبلی منشألری ازمان قدیمه اولان امثال و اساطیری عین اصوللر دائره‌سندده ایشلمک خصوصه‌فوق‌العاده براهیت عطف ایتلشدردر . مذکور عالمک هند و جرمان قوم‌لرینک اساطیرینک محتویاتی مختلف قوملره انقساملردن اولکی دینلرینک محرف اشکالی احتوا ایتدیکنه دایر اولان قناعی اسکی خرسیتیان عالم‌لرینک فلاسیک اساطیرک ابتدائی عقیده و حقیقتلرک محرف بر شکللری ایتدیکنی ایضاحلردن ملهمدر . ماقس مولله‌ر اسکی هند دینلرندده وحدت الهیه عقیده‌سنک موجود اولدیغنی اثبات ایتک ایچون بوتون قدرتی صرف ایتلشدردر . عینی زمانده ماقس مولله‌ر ازلی اولان الهی تقدیسک ابتدائی غایه‌لرینی ده تثبیت ایتک صدندنده بولتملشدردر . اسلامیت نظرندده انسانلرک آرزغینلق بولنه سلوک ایتمده‌دن اول قرآن و احادیثک « فطرت » و « فطرت دینی » تسمیه ایتدیکی وحدت الهیه عقیده‌سیله منعقد اولدیغنی بیان و ایضاح ایتش ایتدیکنی بالمناصبه قید ایتک کمر ایجاب ایدر .

اساطیرک محتویاتندن زیاده آله‌لرک اسم‌لرینی ایضاح ایتک صورتیه لسانیات اصوللرینی تعقیب ایدن

بو مکتب علمینک مقایسه ادیان علمینک معظم غایه لرینه وصولی ایچون پک ثمره دار اولمایه جنی طیبی ایدی. آنتره پولوزی مکتب علمینه منسوب اولان تایلور (اثری 1387 ده مطبوعدر) و لانغ (اثری 1887 ده مطبوعدر) و سائر یکی تیب عالم لر آد آبرغ و مولاه لر لک مکتب عامیسی رد ایدرک مقایسه ادیان علمنه مخصوص آنتره پولوزی یکی مه تودلر وضع ایتمش لر در .

19 نجی عصرک نصفده مقایسه ادیان علمینک اساسلری ایتمک ایچون لازم اولان پک چوق مواد طولانمشدر . ازمئه قدیمده یاشایان و حال حاضرده یاشامقده اولان بوتون مدنی ملت لرک لسانلری واسکی دینی خاطرله لری طولانمش و تصنیف ایدلمشدر . هندستان و فرس قدیمک مقدس و چینک حکمی کتابلری آوروپا لسانلرینه ترجمه و تورک موغول لسانلری تدقیق اولمش و مصریه و غلیغلری و آنورک خطه مسیریسی اوقونمش و اوچ معظم دینک ابتدائی اساسلری حاوی اولان بنی اسرائیلک ملی دینی بی طرفانه و واقفانه بر صورتده تحلیل ایدلمشدر . آمریقالیلر ایسه یکی دیانک ازمئه قدیمده کی حرثی خاطرله لرینی احیا و اسکی دینلری تدقیق ایلمش لر در . عالم لر ، سیاحلری بهرک قبل التا ریخی اولان حرثی و ابتدائی دینلری کندی لرده تمثیل ایندی رهن ابتدائی قوملرک لسانلری ، عرف و عادتلری و عقیده لرینی تدقیق ایتمش لر در . فولکلورله اشتغال ایدنه لر مدنی دیانک بار بارلق دورلرندن قاله اثرلری طولامق حقنده بوتون قدرتلری صرف ایتمش لر در . مقایسه ادیان علمیه اشتغال ایدنه لر بو مواددن استفاده ایتمک ایچون اصولر وضع ایلمش و بوعلمک حدودینی چیرمش لر در . عین زمانده دینلر تدقیقاتک بو بابده کی قانونلری و عمومی پرنسیپلری تعیین ایده بیامک ایچون وقعه لر و حادثه لره استناد ایتمه سنک بر ضرورت اولدیغی واقفانه بر صورتده تثبیت و تمین ایتمش لر در . داروین ، هیکل ، لیه نیل و سائر طرفندن کشف اولنان و سپه نسر طرفندن معین بر سیستمه قونیلان تکامل فلسفه سی مشاهده ایتمکده اولدیغیز فیزیکی و پسیقولوژیکی بوتون موجوداتک تدریجی بر صورتده حصوله کلن انکشاف و تکاملک و بسیطدن مرکبه انتقالک بر نتیجه طبیعه سی اولدیغی بداهت درجه سنده اثبات ایتمشدر . بو قانون عین زمانده مقایسه ادیان علمینک اساسی حاضرلامش و تدقیق مه تودلرینک تثبیتنده

بر مدار اولمشدر . دینی حادثه لر بوتون موجودات اولک تأثیرینه تابع اولان تکامل قانونلری تحت تأثیرنده وقوعه کلن حادثه لر دن ایسه او تقدیرده بو حادثه لرکده اک ابتدائی شکلرندن تدقیقه باشلامق لازمدر . مدنی قوملرک دینلرینک حال حاضرده کی متکامل شکلرینه ناصل یو کلمش اولدقیری آکلامق ایچون یکنه واسطه مدنی قوملرک ابتدائی عقیده لرینی کندی لرنده تجسم ایندی رهن ابتدائی دینلری تدقیق ایتمکدر . ابتدائی دینلرک تدقیقی سپه نسر ، تایلور ، وایچ ، له بیوک ، مورغان ، مانی - لئان ، مانهارد ، لانغ ، فرازدر و سائر لرک منسوب اولدینی مقایسه لی آنتره پولوزی مکتب علمیسی التزام ایتمشدر . بو مسلک چوق یکی اولماسه رغماً دینلرک تکاملی اثبات ایتمک حقنده پک مهم مساعی صرف ایتمش و پک مهم نتیجه لرالده ایتمک موفق اولمشدر که بونجیه لری عمومی بر صورتده بروجه آتی ماده لرده تثبیت ایتمک ممکندر :

- (1) دینی اعتقاده مالک اولیان هیچ بر قوم کورله مشدر ، هر قومک کندیکن مدنی سویمه کوره دینی عقیده سی واردر .
- (2) مشاهده اولمش بوتون ابتدائی دینلرده تایلورک آیمیزم تعبیر ایتمکی ابتدائی فلسفه تجلی ایتمکده در . آنتره پولوزی اصطلاحنده آیمیزمدن صراد ظاهری و باطنی بوتون حادثه لرک مسبب حقیقیسی اولان ارواحک بولندیغه اعتقاد ایتمکدر . ابتدائی انسان بوتون حادثه لرده و حیاتک آیری آیری تجلیاتنده عقل واراده و مشیت و اختیار کلی موجود اولدیغه اینامشدر .
- (3) بوفلسفه تحت تأثیرنده اولان ابتدائی انسان واقعده و یا خود تخیلنده کندیستدن قوتی و عقلی کوردیکی موادی و طبیی حادثه لری معبود تلقی ایتمش و بوندن ده فته تیزم تسمیه اولنان و منی پتره طایمقندن عبارت اولان پترستلک عقیده سی تولد ایتمشدر .
- (4) بر صبرا حادثه لر ، مثلاً حیوانات وحشیته ک انسانه مشابقی [مثلاً دیر یستدن تجرید ایدلش آتی] بولولطلرده و آیده انسانه بکزه یین اشکالک بولمیه سی و رو یالر و کیجه لرده کوریلن و یا تخیل اولنان کولکلر و طیفلر بوتون حادثه لرک مسینک انسانه بکزه یین بر قوت اولدینی اعتقادینک تولدنده بر عامل اولمشدر . مشبه لک و مجسمه لک اساسلرینه کوره تشکل ایتمش اولان بوعتقاده کوره عالم الکلی ، و فوق العاده بر

قوت و قدرتی حائر اولان ، جمادات و ذی روح اولان هر شئی اداره ایدن ذی جسم قوتلر موجوددر . یونان و رومایلرک ذی جسم اولان معبود و آلهلرله اسکی مصریلرک حیوانات وحشییه و انسانلره بکزه من آله و معبودلرینک منشأری ایشته بواعقادر .

(5) رؤیا و صایقلامه و سائر کبی بیولوژیکی حادثهلر انسان بر حیات اولدینی زمان اونک یاقینده و یا خود اونک قریبنده یاشایان و انسان اولدکن سوکراده باقی اولوب اونک جسمانی و زوچی بوتون خصوصیتلرینی کئندنده یاشامق استعدادی حائر اولان جسم لطیفدن عبارت اولان ارواحک موجود اولدینی اعتقادی تولید ایتشددر . بوکا قیاساً بوتون موادک کئندیسسی محو و زائل اولدکن سوکراده یاشامق استعدادی حائر اولان روحه مالک اولدینی قناعتی حاصل اولشددر . بونک نتیجه سنده آلهلره قوربان ذبح ایتک ، میت طرفندن قولانیلمش اولان اشیایی مثلاً تجره لری قیرمق و احراق ایلک و میتلره ییه جکلرینی تقدیم ایتک ، یره شراب و راقی سیرمک میتک خلاصنه سبب اولدینی عقیده سی تکنون ایتشددر . آلهلرک روحلرینک و یا خود بئنده لر طرفندن آلهلره کوندربلرک روحلرینک مسکنلری اولق اعتقادی ایله آیری محللری تقدیس ایتک و اوراده بولان میتلره طابق فکری ارواحک وجودینه اعتقادک بر نتیجه طبیعیه سیدر .

(6) ابتدائی انسانک کئندی محیطنده کی احوال طبیعیه و بالخاصه حیواناتله قارشیلانماسی نتیجه سنده آلهلردن بعضیلرینک انسانلره دائماً ایبلک ایتکله و یا خود فناقله مشغول اولدینی [اله خیر واله شر] قناعتی حاصل اولشددر .

(7) غیرطبیعی اولان تولوم و خسته لقلر و دیگر مصیبتلر آلهلرک بر تعذیبیدر . آلهلر بالذات و یا خود بدنه اجنه نی وفنا روحلری مسلط ایدهرک انسانی تدریجی بر صورتده تولدیرلر .

(8) خسته اق بدنه اجنه نک وفنا روحلرک مسلط اولماسندن عبارت اولدینی ایچون بر آن اول بدنن بولری طرد ایتک لازمدر . بونک ایچونده فوق الطبیعی بر قدرته مالک اولان شامانیلر دعوت ایدیلر و بومضر عنصرلری یالکیز شامانیلرک طرد ایده بیله جکلرینه اعتقاد اولنور .

(9) جذبه ، صایقلامه صورتیله اجنه نی وفنا روحلری بدنن طرد ایتک قناعتی نتیجه سنده اولیاق و کزامت عقیده سی تکنون ایتشددر .

(10) طبیعی تولومله تولک و بالخاصه حیوانات وحشه ایله مجادله ائناسسند و فات ایتک بعض آلهلرک سوکیلی بئنده لرینک روحلرینی کئندیلرینه جلب ایتهلرندن عبارتدرکه بواعقادر نتیجه سنده ارواحک آلهلر درجه سنه نائل اولماسی قناعتی و بوندن ده اجداده عبادت ایتک عقیده سی تولد ایتشددر . بو عقیده لرک هپسی ابتدائی انسانک حادثهلری مشاهده سی و مسیبلرینی آراشدیرمه سی نتیجه سنده تکنون ایتشددر . بک تدریجی بر صورتده حرک انکشافی و تکاملی نتیجه سنده مشاهده لرک احاطه سی و شرائطی و بونک نتیجه سنده دینی دوشرنجه لرده بک تدریجی بر صورتده ده کیشمشدر . انسانک طبیعته اولان غلبه سنک و شرائط حیاتیته نک تبدلک بر نتیجه طبیعیه سی اوله رق وحشی حیوانلره طابق عقیده سی ترک اوله رق انسانه طابق عقیده سی تولد و تکنون ایتشددر . اجتماعی تشکلرک تبدلندن سوکره معتقدلری کبی مادرشاهی و پدرشاهی بر حیات یاشایان آلهلر دخی معتقدلری کبی عمومی و قبیله وی بر طرز حیات یاشایان آلهلر شکلنه کیرمشلردر . بونک بر نتیجه طبیعیه سی اولق اوزره اوافق بر کتله نک فقیر اولان شامانی ده هندستانک صاحب قدرت برهنی اولق درجه سنه واصل اولشددر .

حرث و مدنیتک تکامل و ترقیسی نتیجه سنده اسکی دورلرک آلهلری و بونلره علاقه دار اولان اساطیر کئندیلرینک اسکی ماهیتلرینی ، محتویه لرینی و اهمیتلرینی غائب ایدهرک آلهلر یالکیز طبیعتک قوتی و افسانه لرده ابتدائی دورلرک شأیتلرینی حکایه ایدن برر ماده شکلی اکتساب ایتشلر و نهایت فکر بشرک ترقیسی و مدنیتک انکشافی نتیجه سنده بانه تیزم و اسپیرتو آلیزم سیستمی و وحدت الیه مذهبی اولان مونوتئیزم تکنون ایتشددر .

مقایسه ادیان بک یکی بر علم اولوب یالکیز اساسلری ایشله نمشددر . بو اساسلره کوره ابتدائی دینلر تدقیق ایدلمش ایسه ده بوبابده کی مساعی نا تمامدر . دینلرک تصنیفته دائر بر قاچ سیستم موجود ایسه ده دینلرک تصنیفی مسئله سی ده قطعی بر صورتده حل ایدلمش دکادر . دینلرک انکشاف دورلری ترقی و انحطاط قانونلری ، دورغونلق زمانلری ، اسپیرتوتی آلیزمک پیسیقولوژیکی اساسلری ، عرقی محیطلرک و اجتماعی و عقلی شرائطک تأثیرلری کبی حل ایدیله جک برچوق و بک مهم مسئله لر وارددر .